

Oleg CASIADI,

doctor în filosofie, conferențiar universitar, șef al Catedrei „Științe manageriale și socioumane”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

Valeriu HARABARA,

lector universitar al Catedra „Științe manageriale și socioumane”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în istorie, doctorand

STATUTUL ETNICILOR GRECI ÎN IMPERIUL RUS LA SF. SEC. AL XVIII-LEA

Rezumat

Noul context geopolitic creat în Europa la sfârșitul secolului al XVIII-lea a determinat ca în Imperiul Rus grecii să fie priviți prin prisma dogmei expansioniste. Politica dată prevedea crearea unui pilon prorus din reprezentanții etniei grecești pe teritoriul Imperiului Rus, ce urmau să influențeze poziția conașionalilor lor în sud-estul Europei. Pentru a atinge acest scop autoritățile țariste au promovat o politică protecționistă față de greci, fapt ce prevedea înlesniri de ordin fiscal pentru negustorii greci, sau privilegii de ordin politic, ceea ce a permis grecilor să se încadreze în instituțiile politico-militare ale Imperiului. Ca urmare pe teritoriul Imperiului Rus se formează o puternică comunitate greacă care la începutul sec. al XIX-lea reușește să-și păstreze identitatea națională și să promoveze valorile naționale grecești.

Cuvintele-cheie: greci, imperiu, politică, valori.

Summary

New geopolitical context created in Europe in the late eighteenth century determined Russian Empire as Greeks to be viewed through the prism of expansionary dogma. This policy established creation of a pylon of pro-Russian territory of Greek ethnicity on the land of Russian Empire, which were to influence his countrymen position in S-E Europe. To achieve this goal czar's authorities passed a protectionist policy towards Greeks, which provided fiscal facilitations for Greek merchants or political privileges, which allowed the Greeks to frame into political-military institutions of the Empire. As a result on the Russian Empire land was formed a strong Greek community which at the beginning of XIXth century managed to preserve national identity and promoted Greek national values.

Keywords: Greeks, empire, politics, values.

Introducere. Sfârșitul secolului al XVI-II-lea se caracterizează prin intensificarea problemei orientale, determinată de decăderea Imperiului Otoman și crearea unui nou cadru geopolitic pe teritoriul Europei. În acest context autoritățile ruse demarează o nouă politică față de minoritățile etnice din Imperiul Rus. Un loc aparte l-a jucat poziția autorităților ruse față de etnia greacă, poziție care devine un instrument politic în promovarea intereselor imperiale în sud-estul Europei.

Materiale și metode aplicate. În prezentul articol au fost aplicate metode de analiză, definire, statistice, inducție, deducție, cantitative și de observație.

Politica față de comunitatea greacă din Imperiul Rus a fost reflectată în istoriografia sovietică și rusă. De exemplu, istoricul G. Arș consideră că procesul migrației grecilor în Imperiul Rus are o tradiție seculară, evidențind următorii factori ce au influențat acest proces: religia ortodoxă comună, promovarea de că-

tre autoritățile ruse a doctrinei „a treia Romă” ce vehicula succesiunea între țările moscoviți și împărații bizantini, precum și cadrul geopolitic ce s-a accentuat în secolul al XVIII-lea, manifestat prin interesul Rusiei de a domina în bazinul Mării Negre și eliminarea concurentului săi Imperiul Otoman. În acest sens protecția elementului grec constituie un instrument pentru a obține scopul propus [6, p.129].

Cercetătoarea L.E. Semionova accentuează interesul economic al politicii Imperiului Rus în sud-estul Europei, acțiuni determinate de politica valorificării regiunilor de sud ale Rusiei. Un impediment în această privință a fost plecarea țăranilor în alte regiuni, îndeosebi în Principatele dunărene. Ca urmare, autoritățile ruse au întreprins mai multe acțiuni pentru reîntoarcerea țăranilor fugari și colonizarea teritoriilor date cu noi coloniști [13, p. 85-91]. Această poziție a fost manifestată și în articolele Tratatului de Pace de la Cuciuc-Ca-

inargi, prin articolul 1 și 2 se acorda dreptul Rusiei de a căuta și a reîntoarce țărani fugari adăpostiți pe teritoriul Țării Moldovei[10]. De asemenea, era stimulat afluxul noilor coloniști, îndeosebi din Principatele Române, acest proces a fost studiat de cercetătoarea E.I. Drujinina, care ne prezintă și componența etnică a noilor coloniști. Datele prezentate pentru anul 1773 înregistrează un număr de 3174 de coloniști, dintre care 2471 erau moldoveni și valahi, iar 704 erau de alte naționalități, printre care sârbi, bulgari și greci[9]. Deși numărul grecilor era neînsemnat, considerăm că aceste realități politice au contribuit la accentuarea prezenței grecești în regiunile de sud ale Imperiului Rus și creșterea fluxului de migranți greci în deceniile ulterioare. Atragerea noilor coloniști se efectua prin pârghii economice, ce vizau acordarea unei serii de privilegii nou-veniților: dreptul de proprietate ereditară a pământului; scutirea pe o perioadă de prestație (impozit); eliberarea de serviciul militar. În cadrul șirului de privilegii sesizăm o continuitate a cărui început îl regăsim în Planul repartizării proprietății funciare de stat în gubernia Novorusiei, act adoptat la 22 martie 1764, puncte ale căruii au rămas în vigoare și în deceniile viitoare ale secolului al XVIII-lea. Conform acestui document, terenurile arabile se împărțeau în suprafețe de la 26 la 30 de desetine. De aceste terenuri puteau beneficia persoane libere ce deveneau supuși ai Imperiului Rus sau se înrolau în armata rusă. Printre alte beneficii enumerăm: libertatea comerțului cu votcă și sare; eliberarea de accize vamale la importul și exportul mărfurilor; eliberarea de impozite între 6-16 ani. Migranților greci le revenea un loc aparte în politica colonială țaristă, ca urmare prin decretul Ecaterinei II de la 28 martie 1775 migranții greci erau scutiți de impozite pe parcursul a 30 de ani. De asemenea, au fost întreprinse mai multe acțiuni pentru a stimula dezvoltarea manufacturilor, prin acordarea unor credite avantajoase, iar meșteșugarilor străini li se acorda o susținere financiară pentru procurarea inventarului de lucru[9, p.58-59].

În această ordine de idei, menționăm că în anul 1785 Ecaterina a II-a i-a scutit pe grecii din Nejin de impozite. De asemenea, este

creată magistratura din Nejin ce avea dreptul acordării pașapoartelor pentru greci în călătoriile lor în interiorul Imperiului[9, p. 61]. Susținerea de către Ecaterina a II-a a migrației grecești urma să atingă următoarele scopuri: valorificarea potențialului regiunilor nepopulate din sudul Rusiei; promovarea unor proiecte de extindere a influenței ruse, de exemplu, „proiectul grecesc”. Această politică urma să creeze impresia că țarismul are grijă cu adevărat de poporul grec[6, p.133]. De asemenea, crearea unei elite intelectuale grecești prorusă pentru a o utiliza ca diplomați militari sau spioni. În acest sens se promovează crearea unor instituții de învățământ ale grecilor. De exemplu în anul 1775 avem deschiderea unui gimnaziu grecesc[6, p.134].

Pe teritoriul Imperiului Rus se stabileau coloniști din diverse categorii sociale, inclusiv din pătura boierească. Istoricul G.S. Grosu a stabilit pe baza rapoartelor consulare că pe parcursul anilor 1792-1793 din Țara Moldovei în Imperiul Rus s-au stabilit 48 de familii de boieri. Procesul respectiv a fost determinat de privilegiile acordate de autoritățile ruse, precum și de perspectivele de a se încadra în ierarhia nobiliară rusă. O mare parte din ei erau simpatizanți ai Rusiei din timpul războaielor ruso-turce, mulți refugiindu-se de frica represiei din partea autorităților otomane. Printre refugiați erau și un număr important de comercianți, atrași de perspectiva de a-și mări averile. Promovarea boierimii românești de autoritățile ruse se efectua cu scopuri politice, de a-și crea o bază socială în promovarea intereselor țariste. Printre acțiuni întreprinse de autoritățile ruse enumerăm dreptul de a imigra în Rusia timp de un an de zile conform Tratatului de la Cuciuc Cainargi sau 14 luni conform Tratatului de pace ruso-otoman din Iași în anul 1791 [13, p.87]. De beneficii considerabile s-au bucurat boierii refugiați prin actul imperial din 13 ianuarie 1792, autoritățile ruse le-au acordat terenuri arabile, titluri nobiliare, dreptul de a ocupa terenuri pustii. Se încuraja acordarea domeniilor apropiate de granițele Țării Moldovei, cu scopul ca boierii să-și aducă țărani de pe moșiile lor. De asemenea, ei beneficiau de dreptul de a participa în viața politică a Rusiei, prin ocuparea diverselor funcții în stat, de

a fi înrolați în armată cu perspectiva unei cariere militare. Acordarea acestor beneficii se făcea diferențiat în funcție de statutul social pe care l-a ocupat boierul în Principate și meritele sale în susținerea poziției țariste[8, p. 27]. De aceste oportunități s-au folosit și grecii români. Un exemplu este Matei Cantacuzino ce a devenit consilier de stat primind o moșie în gubernia Poloțk cu 2187 de suflete[8, p. 27]. În această ordine de idei îl menționăm pe boierul grec Ilie Catargiu (1747-1822), fiul lui Apostol Catargiu, care se căsătorise cu domnița Elena Ghica, fiica lui Grigore al III-lea Ghica, iar în anul 1792 emigrează în Transnistria, primind titlul de general, iar între anii 1806-1812 fusese însărcinat cu conducerea comisiei „afacerilor hotarnice” în Moldova[1, p.24].

Această politică binevoitoare a autorităților ruse față de imigranții greci a facilitat înrolarea lor în flota comercială rusă sau în cadrul forțelor armatei țariste, mulți din ei reușesc să se manifeste în cariera lor politico-militară. Un exemplu în acest sens este familia Cantacuzino care prestează importante servicii comandamentului armatei ruse, administrației țariste de ocupație în Principate. Printre cei mai activi ce s-au evidențiat au fost G. Cantacuzino și Matei Cantacuzino. Meritele lor au fost recunoscute de autoritățile ruse, în acest sens evidențiem informația oficialului A. Bezborotko către Ecaterina a II-a cu privire la trecerea lui Matei Cantacuzino sub oblăduirea Rusiei pe data de 12 noiembrie 1791[4].

În istoriografia ucraineană, de asemenea, s-a conturat problema prezenței grecești în ierarhia politică rusă, evidențiindu-se faptul că o mare parte din ei au pătruns pe teritoriul Imperiului prin filiera Principatelor Române. Istoricul V.V. Tomazov în cercetările sale a fixat locul dinastiei Mavrocordat în ierarhia politică rusă, ca urmare, Alexandru Mavrocordat a fost susținut financiar de autoritățile ruse primind o locuință la Moscova și localitatea Lepino din suburbia orașului Moscova [15, p. 123]. Pe teritoriul Imperiului Rus s-a refugiat și sora sa, Ecaterina Mavrocordat, de asemenea, Ralu Mavrocordat căsătorit Moruzzi[15, p. 124]. Problema evoluției numerice și structurii etnice a nobilimii din regiunile de sud ale Ucrainei le găsim și în lucrările cercetă-

toarei L.F. Țiganenco, care ajunge la concluzia că în regiunea Novorusiei procesul consolidării și creșterii numărului păturii nobiliare are loc în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, eveniment determinat de politica autorităților ruse în această regiune. Printre familiile de origine greacă ce s-au stabilit în Novorusia sunt Ipsilanti, Catacazi, Moruzi, Arcașiev [16, p.80]. Un număr important de greci s-au încadrat în forțele armate ale Imperiului Rus, de exemplu, Alopis V.D., Lidars O.M., Popandopolo O.S., Radețchi F.F. Promovarea acestor acțiuni avea un scop politic, ce viza întărirea poziției Imperiului Rus în sud-estul European, prin simpatia elitei grecești și traducerea în viață a proiectului grecesc al Ecaterinei a II-a[7, p. 87].

Această politică a Imperiului Rus s-a răsfrânt asupra Principatelor Române prin crearea unei elite grecești proruse. Ca argument ne pot servi relatările viceconsulului francez de la Iași, Parrant, care menționa în anul 1798: „Preoții greci sunt acei care fiind agenți secreți ai Rusiei în Imperiul Otoman prin predicile lor însuflă dragostea față de moscoviți și ura față de musulmani”[5, p.27].

Politica prorusă a fost promovată de mai mulți domnitori fanarioți, în acest sens evidențiem lucrările semnate de istoricul V. Mischevca ce demonstrează atașamentul domnitorului fanariot Constantin Ipsilanti față de autoritățile ruse. Domnitorii erau folosiți ca unelte în promovarea politicii ruse în zona Balcanilor. Acest fapt ne este sugerat și de trimisul țarului Alexandru I la Istanbul V.S. Tamara în anul 1801 prin care Constantin Ipsilanti era apreciat drept „Principalul instrument ai strânsei alianțe dintre Rusia și Imperiul Otoman”[5 p. 35].

Politica țaristă față de comunitatea greacă a influențat și comunitatea grecească din Țara Moldovei. Evidențiem că poziția țaristă în sudul Imperiului Rus s-a axat pe perspectivele dezvoltării comerțului maritim pe Marea Neagră care era încurajat de mulți demnitari ruși. Ministrul de Externe al Rusiei N.P. Rumeanțev considera că regiunea de sud a Rusiei va deveni un punct de unire a estului cu vestului [7, p. 28]. În noul context geopolitic crește importanța politico-economică a Țării Moldovei și a Valahiei, fapt determinat de po-

ziția fizico-geografică, zonă unde se intersectau mai multe căi comerciale. Interesul Rusiei în comerțul de tranzit s-a manifestat prin decretul imperial din 10 decembrie 1800 și instrucțiunile imperiale din 12 ianuarie 1801 față de Colegiul Comercial în frunte cu V.F. Malinovski. În misiunea demnitarului rus era acumularea materialului privind prezența comercială a Rusiei pe teritoriul Țării Moldovei [7, p. 30].

Aceste realități au intensificat prezența comercială a grecilor în Principate și în regiunile de sud ale Imperiului Rus. În anul 1775 autoritățile ruse au micșorat accizele cu 25% ale mărfurilor parvenite din Țara Moldovei, Valahiei sau alte regiuni ale Imperiului Otoman. De aceste oportunități s-au folosit negustorii din Principatele Române, mulți din ei fiind de origine greacă [7, p. 31]. Ca urmare, crește numărul de greci în Galați, această așezare urbană constituia o zonă de tranzit al mărfurilor din Brașov, Sibiu și Polonia. Influența factorului politic asupra celui economic a fost subliniată de cercetătorii G.S. Grosul și I.V. Semionova care au determinat o evoluție progresivă a relațiilor comerciale ruso-otomane la sfârșitul secolului al XVIII-lea, acest fapt ne demonstrează balanța pozitivă a tranzacțiilor de mărfuri [12]. Documentele epocii ne demonstrează legătura dintre negustorii greci din Principate cu cei din Imperiul Rus. Istoricul P. Cocârlă a cercetat legăturile comerciale ale negustorilor din Țara Moldovei cu cei din Nejin [2]. Intensificarea relațiilor comerciale a fost determinată de scutiri fiscale de care se bucurau etnicii greci. Inițial negustorii din târgurile Moldovei veneau doar cu afaceri comerciale, apoi se așezau permanent în Imperiul Rus. În consecință, în anul 1782 numărul membrilor Societății grecilor din Nejin a ajuns la 765 de persoane. Numărul etnicilor greci implicați în aceste procese imigraționiste nu-l putem stabili cu certitudine din cauza faptului că mulți negustori din târgurile Moldovei se înscriu în calitate de greci, ei erau înscriși în documente ca Voloșin. Un argument în acest sens ne servește lista judecătorească a societății din 20 decembrie 1788 [2]. Cu toate că există carențe documentare, putem menționa cu certitudine că reprezentanții etniei grecești au ocupat un spațiu important în

relațiile comerciale cu Imperiul Rus.

Informația prezentată ne explică modul de amplasare a comunității grecești din Țara Moldovei precum și din sudul Imperiului Rus. Pentru Principatul Moldova crește importanța orașului Galați, iar pentru Imperiul Rus are loc înflorirea așezărilor cu porturi maritime de pe fluviul Dunărea, iar Marea Neagră devine o punte de legătură în tranzacțiile comerciale. Accentuarea poziției orașului Odessa merită a fi analizată în contextul temei respective, fapt determinat de influența ce a avut-o această urbe asupra așezărilor din sudul regiunii pruto-nistrene ca Chilia, Ismail, Akkerman și Reni la începutul secolului al XIX-lea.

Creșterea importanței Mării Negre a determinat creșterea infrastructurii urbane și apariția mai multor centre economice ce au adăpostit un număr important de greci. Un exemplu ne servește evoluția numerică a etnicilor greci din orașul Odessa care în anul 1795 constituiau 224 persoane sau 10% din populația urbei [14]. Evoluția progresivă a elementului grec în Odessa a fost analizată și de istoricul V.M. Kabuzan, care evidențiază o creștere a populației de la 10 persoane în 1793 la 515 persoane în anul 1799 [11, p. 59]. Constituirea unei puternice comunități grecești în Odessa a influențat în mod direct evoluția numerică a grecilor din așezările din sudul spațiului pruto-nistrian, prin urmare, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, pe lângă populația musulmană în zona respectivă locuiau încă trei comunități: creștină, armeană și iudaică. Din informațiile analizate vom constata că numărul grecilor nu era constant, ci s-a modificat sub influența realităților politico-economice. Prezența acestui conglomerat este documentată prin mărturiile călătorilor și prin documentele oficiale, care deseori desemnau comunitatea ortodoxă cu nume de „grecească”, fapt ce a dus la o confuzie privind numărul real al grecilor. Această circumstanță ne poate servi ca o explicație a unor formulări ca voloho-greci sau moldo-greci, fapt ce nu ne permite să constatăm numărul concret al grecilor sau al altor creștini pomeniți în recensăminte.

Aceste teze au fost prezentate pentru a înțelege mai bine contextul colonizării spațiului de sud al Rusiei evidențind pe plan

comparativ statutul grecilor în Imperiul Rus și Principatele Române pentru a înțelege mai bine urmările anexării Basarabiei la Rusia și impactul ei asupra comunității grecești.

Un subiect pe care îl vom examina se va referi la imaginea grecilor în societatea rusă, precum și modul interpretării autorităților țariste de către diaspora greacă din sudul Rusiei. Mentalitatea populației reprezintă un concept ce definește identitatea socioeconomică, socioculturală a unui grup social [3, p. 103]. Această problemă am abordat-o cu scopul de a înțelege mai bine mentalitatea aristocrației ruse față de comunitatea greacă, realități pe care le vom elucida în contextul anexării Basarabiei la Imperiul Rus, în baza mărturiilor călătorilor străini, ofițerilor și demnitarilor ruși. Subiectul este abordat și de istoricul grec Feodora Ianniți în lucrarea sa „Греческий мир в конце 18 - начало 20 вв. по российским источникам (к вопросу об изучении самосознания греков)”. Studiu în care autoarea evidențiază faptul că imaginea despre Grecia și etnicii greci în societatea rusă rezultă din manualele școlare și din literatura privind civilizația Greciei antice. Larg era răspândită părerea privind exploatarea grecilor creștin ortodocși de turcii musulmani și rolul poporului rus în eliberarea lor. Aceste stereotipuri constituiau baza memoriilor călătorilor ruși, cu toate că unii au sesizat și o altă realitate [17, p. 60].

Religia ortodoxă era considerată ca un element definitoriu în legăturile ruso-elene, iar poziția binevoitoare a grecilor față de autoritățile țariste era explicată prin așteptările de a se elibera de sub jugul otoman [17, p. 61]. Însă relatările călătorilor ne demonstrează o poziție rezervată a unor pături ale societății grecești față de autoritățile ruse, acest fapt fiind determinat de viziunea divergentă a grecilor cu referire la politica eliberatoare a rușilor. Poziție sesizată în timpul războaielor ruso-turce, care deseori crea impedimente pentru comerț, care era o sursă de venit fix a multor etnici greci. La aceasta putem adăuga și faptul că grecii au reușit să se încadreze în ierarhia politică administrativă al Imperiului Otoman ce puna în pericol prioritățile obținute [17, p. 62].

Suștinerea etnicilor greci de autoritățile țariste nu a fost determinată de compasiunea față de un popor creștin, ci de interesele geo-

politice ale Rusiei în sud-estul Europei, iar grecii erau priviți ca un instrument în atingerea acestor scopuri. Poziție redată de mai mulți ofițeri ruși, printre care și Bronevski V.B. care utiliza în retorica sa termenul „ocupare” dar nu „eliberare” [17, p. 71], iar în privința insulelor grecești utiliza termenul „colonie”, cu privire la greci îi menționa ca supuși ai Imperiului Rus. Din cele expuse mai sus putem concluziona că mulți călători ruși se înșelau considerând că grecii sunt gata să se elibereze de jugul otoman și să devină supuși ai Imperiului Rus. Autorii ruși reprezentau exponenții stereotipului imperial de gândire, ce nu prevedea crearea unor state independente pe teritoriile unde se răspânda influența Imperiului Rus [17, p. 72-73].

În aceste circumstanțe vom încerca să vedem care a fost imaginea imigranților greci din sudul Rusiei. Stereotipul grecului era prezentat prin următoarele sintagme: creștin ortodox, marinar, negustor, cămătar, luptător, persoană care îi urăște pe turci, stereotipuri ce se regăsesc și în spațiul basarabeian.

Structura socială a celor ce au pătruns pe teritoriul Imperiului Rus era pestriță, însă imaginea grecilor a fost creată prin prisma elitei comerciale grecești care a sesizat oportunitățile politico-economice oferite de autoritățile țariste. Printre trăsăturile imigranților greci era spiritul antreprenoriatului comercial, posibilitatea de a-și păstra identitatea națională, posibilitatea adaptării la noile condiții [17, p. 205]. Ca urmare, evidențiem că diaspora greacă din sudul Rusiei și-a înaintat două obiective esențiale, și anume: păstrarea identității naționale și stoparea procesului asimilării. Aceste obiective au fost realizate la începutul secolului al XIX-lea, aceasta s-a realizat și prin politica binevoitoare a autorităților țariste. Este de menționat că structura socială a diasporei din Rusia era asemănătoare cu modul adaptării sociale a populației grecești din Imperiul Otoman. Ea se caracteriza printr-o organizare de clan, pilonii căruia constituiau în primul rând biserica, iar pe planul secund erau mentorii comunității ce ofereau protecție altor greci imigranți. Un asemenea centru al comunității grecești s-a constituit la Odessa, care a influențat și comunitățile grecești din Basarabia, iar dintre familiile importante din Odessa îi menționăm pe Mesacsu-

di și Rodocanachi care ofereau susținere financiară comunității și contribuiau la dezvoltarea învățământului național grecesc [17, p. 206].

Concluzie. Putem menționa că interpretarea unui grup etnic în două areale politico-culturale este influențată de anumite stereotipuri, care variază de la o pătură socială la alta. În societatea românească grecii erau priviți negativ, din cauza statutului lor social, inclusiv pătrunderea și monopolizarea unor ramuri economice și politice, prin prezența lor în Sfatul Domnesc. În schimb, în Imperiul Rus grecii erau priviți prin prisma dogmei expansioniste „a popoarelor subjugate” și a unor realități socio-economice ce se caracterizau prin pătrunderea etnicilor greci în rândul negustorimii ruse, prezența lor fiind îndeosebi în zona litoralului Mării Negre. Ei reușesc să monopolizeze anumite curse comerciale navale de unde și stereotipul de „marinar comercial”. În consecință, prin aceleași stereotipuri erau priviți grecii din Basarabia după anul 1812, fapt ce ne va permite să înțelegem specificul politicii țariste față de comunitatea greacă din Basarabia.

Referințe bibliografice

1. Bezviconi Gh. Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru. București: Tritonic, 2004.
2. Cocârlă P. Societatea grecilor din Nejin în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. În: Conferința științifică internațională, raporturi moldo-grece în contextul relațiilor internaționale. Probleme și perspective. Chișinău 2002, p. 84-88.
3. Dușu Al. Literatura comparată și istoria mentalităților. București: Univers, 1982. 265 p.
4. Eșanu A., Eșanu V. Din istoria familiei Cantacuzino. În: Revista de istorie a Moldovei, Chișinău, 1995, nr.3-4, p.35-41.
5. Mischevca V. Moldova în politica Marilor Puteri la începutul sec. al XIX-lea. Chișinău: Civitas, 1999. 143p.
6. Арш Г.Л. Этеристское движение в России: освободительная борьба греческого народа в начале XIX в. и русско-греческие связи. Москва, 1970.
7. [Арш Г.Л. Греческая эмиграция в Россию в конце XVIII–начале XIX в. В: Советская этнография. 1969. № 3 С. 85-95.](#)
8. Гросул Г.С. Дунайские княжества в политике России 1774-1806. Chișinău: Știința, 1975. 217 p.
9. Дружинина Е. И. Северное Причерноморье в 1775-1800 гг. Москва: Издательство Академии наук СССР, 1959. 282 с.
10. Дружинина Е.И. Кючук-Кайнарджийский мир 1774 года. Москва: Издательство Академии Наук СССР, 1955. 384с. (<http://www.runivers.ru/bookreader/book478692/#page/7/mode/1up>)
11. Кабузан В.М. Народонаселения Бессарабской области и левобережных районов Приднестровья. Кишинев: Штиинца, 1974.161 с
12. Семенова И. В. Новые данные о торговых связях России с Дунайскими княжествами на рубеже XVIII и XIX вв. Уч. Зап. МФ АН СССР-Ин-т истории, т. 1(10), 1959, с. 186.
13. Семенова Л. Е. Переселенцы из Дунайских княжеств Россию в конце XVIII в. În: Les relations de la Russie avec les Roumains et avec le sud-est de l' Europe du XVIII-e au XX e siècle. Actes du Colloque international, Bucarest, le 14 septembre, 2010, București: Ed. Biblioteca Bucureștilor, 2011, 215 p. (http://www.bibmet.ro/Uploads/les_relations_site%281%29.pdf)
14. Терентьева Н., Балабанов К. Греки в Україні: історія і сучасність. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів.- Киев.: «Аквілон-Плюс», 2008. 350 с
15. Томазов В.В. Між Оттоманською Портою і Російською імперією: історія династії Маврокордато. В: Українська орієнталістика. – 2009-2010. - Вип. 3-4.с. 117-127
16. Циганенко Л.Ф. До питання про етнічний склад дворянства Півдня України (кінець XVIII-XIX ст.). В: Український історичний журнал. -К.:Наукова думка, 2009, N 4.-с..67-83.
17. Янници Ф. Греческий мир в конце 18 – начале 20 вв. по российским источникам (к вопросу об изучении самосознания греков), Москва, 2002. 211 p.